

Zdeněk P e h a l (Golčův Jeníkov)

TOPONYMA VE SMLouvĚ Z ROKU 1347 NA CHOTĚBOŘSKU – PROBLÉM IDENTIFIKACE

TOPONYMS IN THE DEED FROM THE YEAR 1347 AT THE CHOTĚBOŘ AREA – A PROBLEM OF IDENTIFICATION

The possibility of settling the country near Chotěboř by ethnic Germans in Middle Ages has not yet been considered. With a detailed analysis of rare documents from 1347 dealt with the mill in today abolished Stavenov where German proper names occur, it seems that the German settlers lived in the area around Nová Ves at Chotěboř for a certain time cultivating the partially desolate country. Excepting one single document only sparsed traces in the form of place names and minor place-names were left after them that we succeeded to identify as originally German. These traces were revealed only by the analysis of the text of the deed, and by the explanation of the then realia, including their location in today's region. These names outstay here though in Czech forms (one of them – Truncheyn – wholly extinguished). Therefore it seems that the ethnicity of the German settlers who founded new villages and ponds had relatively quickly scattered in the Czech surrounding. Present research shows that the settlers from German speaking countries pursued primarily agriculture, not at all mining silver. In the vicinity of Nová Ves near Chotěboř facing Habry we find more such names, although they became nearly extinct. Similarly they sporadically occur in the environs of Vilémov and Světlá nad Sázavou. They are treated as onomastic traces of the great German colonization of the 13th century.

Keywords

German colonization in the 13th century at the Chotěboř area, mill in Stavenov, cultivation of landscape, medieval names of German origin and their location in the landscape, extinct medieval villages Kroměšín, Stavenov and a mill Bezlejev

Osadníci z německy mluvících zemí, kteří přicházeli do Čech v rámci německé vrcholně středověké kolonizace ve 13.–14. století, si s sebou přinášeli vedle jazyka také zvyklosti z oblastí, odkud pocházeli. Jednou ze stop po jejich přítomnosti jsou místní a pomístní jména v krajině, na jejímž přetvoření se sami podíleli, ale mimo oblasti Sudet či vnitrozemských jazykových ostrovů jich mnoho není.

Jednu z výjimek, kdy se daří zachytit přítomnost německých osadníků prostřednictvím toponym, představuje vrcholně středověká listina popisující dobové reálie v místech na sever od Chotěboře, poblíž dnešní Libice nad Doubravou (okres Havlíčkův Brod). Díky emfyteutické smlouvě (obr. 3), uzavřené dne 23. 4. 1347 mezi Msti-

slavem z Bítovan¹⁾ a Blehem z Lipky²⁾ na straně jedné a mlynářem Heřmanem na straně druhé, která se týká vodního mlýna v dnes zaniklé vesnici Stavenov,³⁾ máme jedinečnou příležitost nahlédnout v uvedeném mikroregionu do názvoslovných a možná i etnických poměrů na samém sklonku období velké kolonizace. Smlouva je dosti podrobná, popisuje převáděné nemovitosti a hranice pozemků do detailu. To je dané tím, že nepříliš vzdálená doba, kdy byly emfyteuticky dávány k vysazení celé vesnice se svými katastry, jen rámcově vymezenými, již minula. Názorný příklad vrcholící vlny emfyteutické kolonizace poskytuje v pojednávané krajině dnes zaniklá ves Rouzeň,⁴⁾ která byla v roce 1288 stručnou smlouvou dána ke znovuosídlení Jistislavovi z Chlumu.⁵⁾

Smlouva o mlýn ve Stavenově (obr. 3) si zaslouží podrobnější analýzu, svojí precizností a smyslem pro detail totiž velice dobře vystihuje změny, které se během 59 let, a to nejenom na Chotěbořsku, udály. Je třeba předeslat, že zatímco její právní rozbor je jasný a bez potíží, výklad v ní uvedených místních reálií není prostý otazníků. Pečlivý popis krajiny, který se nepochybně opíral o dobrou znalost místních poměrů panujících v roce 1347, naráží při dnešním úsilí o lokalizaci na řadu úskalí, neboť rozhraničení pozemků příslušných k mlýnu, *limitaciones illorum agrorum*, bylo zjev-

¹⁾ Dnešní Bítovany (okres Chrudim). Zdejšímu šlechtickému sídlu věnoval pozornost A. Sedláček, *Hrady, zámky a tvrze Království Českého* 12, Praha 1900, s. 170. Mstislav z Bítovan vystupuje jako svědek v listině kláštera vilémovského v roce 1361, viz Dobner VI., s. 416. Stejně tak je uváděn jako svědek v listině z roku 1329 o Bojanovském újezdu, viz RBM III, 1890, s. 595, č. 1518. Dobner, VI, s. 401, č. 21. Vesnice s kostelem a tvrzí se nalézala v těsném sousedství Bojanovského újezdu tohoto kláštera.

²⁾ Dnešní Lipka (okres Chrudim). Dějiny tvrze v Lipce pojednal A. Sedláček, *Hrady, zámky a tvrze Království Českého* 12, Praha, 1900, s. 163. Vesnice ležela ve středověku v těsné blízkosti Bojanovského újezdu v poměrně nepřístupné oblasti jižně od Chrudimky na hřebenu Železných hor, v oblasti řeklo by se dosti odlehlé. Ale již od samého počátku 14. století jsou doloženi držitelé predikátu z Lipky. Je tedy naprosto jisté, že kolonizační aktivity dosáhly těchto odlehlých a vysoko položených míst Železných hor nejpozději těsně před rokem 1300, spíše dříve. Z nějakého důvodu tato dnes bezvýznamná vesnice měla úlohu jakéhosi lokálního centra na hřebenu Železných hor. S vysokou pravděpodobností se lze domnívat, že to mělo souvislost s kolonizační vlnou zasahující lesnatý hřeben Železných hor. Proto není překvapující, že stejně jako se objevují členové rodu z Bítovan jako svědci v listinách vilémovského kláštera, tak Přibík z Lipky je uveden v roce 1316 (RBM III, s. 136) a Radslav z Lipky v roce 1327 (RBM III, s. 522) jako svědkové v listinách sedleckého kláštera.

³⁾ RBM V (1346–1355), fasciculus 1 (1346–1348), Praha 1960, s. 74–75, č. 130.

⁴⁾ Z. Pehal, *Zaniklá středověká vesnice Rouzeň u Nové Vsi u Chotěboře*, k. ú. Víška, Havlíčkobrodsko 23, Havlíčkův Brod 2009, s. 7–33.

⁵⁾ RBM II, 1882, s. 620, č. 1440. Dobner, VI, s. 389, č. 12.

né, videlicet, současníkům, nikoliv autorovi této studie.⁶⁾ Ostatně na problematičnost výkladu jmen v této listině upozornil již August Sedláček.⁷⁾

Již samo vypsání mlýna do oblasti *Červené hory*⁸⁾ ve Stavenově se špatně interpretuje, protože se v dnešní době jedná o dvě sice nedaleká, ale přece jen spolu nesouvisející místa.⁹⁾ Kromě toho i poloha vlastního mlýna, o který v emphyteutické smlouvě jde, se dnes nedá určit s naprostou jistotou,¹⁰⁾ přičemž vesnice Stavenov v době zatím blížeji neurčitelné zanikla.¹¹⁾ Její polohu přibližně signalizuje stejnojmenný rybník (obr. 1 a 2), ale přesné místo vesnice dosud známo není.

Předmětem smlouvy je molendinum nostrum in Ruffo monte, které Mdyslaus de Byetowan et Bleho de Lipka převádějí, tedy vendidimus, concedimus et donamus, tj. prodávají, postupují a dávají in iure emphiteticum. Nebyl to nijak malý mlýn, je převáděn cum quinque rotis molaribus, s pěti žernovy.¹²⁾ Nalézal se pod rybníkem ve Stavenově, sub piscina in *Stavenow*.¹³⁾ Mlýn je převáděn urozenému muži Heřmanovi, Hermanno molendinatori nostro, a jeho heredibusque suis legitimis do dědičné držby,

⁶⁾ Kontaktoval jsem samozřejmě také místní obyvatele znalé terénu, zvláště děkuji Jiljímu Zárubovi původem z Libice nad Doubravou a Františku Horákovi z Nové Vsi u Chotěboře.

⁷⁾ A. Sedláček, *Snůška starých jmen, aneb jak se nazývaly v Čechách řeky, potoky a lesy*, Praha 1920, s. 122.

⁸⁾ Tento pomístní název je živý dodnes jako *Červený vrch*, i když se jím dnes rozumí svah, nikoliv kopec na levé straně hlavní silnice Nová Ves – Chotěboř asi 500 m jižně od kóty 439,4. Je ovšem možné, že v minulosti se tento název vztahoval na tuto kótu, která tvoří malý kopec a mlýn Bezlejev leží asi 600 m severně od této kóty (viz mapka na obr. 1). K místopisné poloze Červeného vrchu viz X. B. Pelikán, *Chotěbořsko*. In: *Království české V., Východní Čechy, část první*, Praha 1920, s. 500.

⁹⁾ Mlýn Bezlejev leží asi 1 km severoseverovýchodně od svahu, který se dnes nazývá *Červený vrch*.

¹⁰⁾ S velkou pravděpodobností a dle kontextu listiny jde o dnešní mlýn Bezlejev (viz mapka na obr. 1 a 2). A. Sedláček, o. c. v pozn. 7, s. 122.

¹¹⁾ Praměny vymezují život Stavenova dvěma krajními daty – citovaným rokem 1347, kdy Stavenov existoval a rokem 1653/1654, kdy v berní ruce Čáslavského kraje není uveden ani jako zaniklý. F. Beneš, *Berní rula 11, kraj Čáslavský II.*, Praha 1953, s. 1039–1040.

¹²⁾ Popis mlýna se někdy překládá také jako s „pěti mlýnskými koly“, viz např. J. Teplý, *Příspěvek k dějinám rybníků a rybníkářství v předhusitském Chrudimsku*, *Theatrum historiae* 3, Pardubice 2008, s. 13; K. Beránek – V. Uhlířová, *Inventář fondu Benediktini – Břevnov. I. díl – Listiny 993–1948*, Praha 1967, signatura 99.

¹³⁾ Malý rybník s náhonem je poprvé přesně doložen v indikační skice mapy Stablního katastru z roku 1838 (oblast 5217–1; list 385/V). Zatímco I. vojenské mapování z 2. poloviny 18. století (obr. 2) zachycuje nad mlýnem výslovně označeným jako Bezlejev soustavu 3 rybníků na bezejmenném potoce. Důkladné porovnání s indikační skicou svědčí pro nepřesnost polohy mlýna na I. vojenském mapování. 1st Military Survey, Section No. 182, Austrian State Archive/Military Archive, Vienna.

hereditarie possidendum. Několikrát je v citovaném textu zopakováno, že smlouva se týká mlynáře Heřmana, označeného jako urozený, discretus vir, a jeho zdůrazněno zákonných, successores legitimi, následovníků, stejně jako u obou uvedených šlechticů, totiž Mstislava z Bítovan a Bleha z Lipky a jejich legitimních nástupců, nobis et nostris successoribus legitimis.

Heřman anebo jeho následovníci mohou řečený mlýn se vším příslušenstvím, jak jej svobodně drží, také bez překážek zcizit.¹⁴⁾ Kromě vlastního mlýna jsou spolu s ním převáděny také pozemky, napřed jsou vymezena pole, a sice následující větou. Nadto ještě k již řečenému mlýnu, iamdictum molendinum, jako přídavek, addimus unum quartale agrorum, které tvoří souvislých 42 jiter půdy, quod continet XLII iugera.

Limitaciones illorum agrorum byly zjevné, videlicet, a sice tak, že z jedné strany (ex alia parte) hlubokého příkopu (údolí) směřujícího k Chotěboři, magni fossati versus *Chotborz*, kde se tato pole dotýkají vodního toku (tangunt flumen),¹⁵⁾ který odděluje ona pole od mezí Chotěbořských a vsi *Trunscheyn*, dividit campum et metas *Trunscheyn*¹⁶⁾ et hereditatem de *Chotborz*.¹⁷⁾ Tato část je výkladově nejspornější, podle náhledu jak lokalizujeme onu vesnici, která se mihla v písemných pramenech jen jednou pod názvem *Trunscheyn*.¹⁸⁾ Ve smyslu tohoto výkladu byl učiněn pokus ji ztotožnit se zaniklým Kroměšínem,¹⁹⁾ ale podle mého názoru lépe vyhovuje prostor,

¹⁴⁾ ...Hermannum aut suos heredes predictum molendinum cum omnibus spectantibus... omni iure... sine obstaculo possidere valebit. RBM V (1346–1355), fasciculus 1 (1346–1348), Praha 1960, s. 74, č. 130.

¹⁵⁾ To by mohl být Kamenný potok, který teče přímo na sever a vlévá se do řeky Doubravy, jeho údolí sice směřuje na jih k Chotěboři, ale nikoliv přímo, ve smyslu listiny *versus*. Tímto údolím, nikoliv však potokem sice vede dnešní katastrální hranice, ale ta se v této oblasti posunovala po roce 1347 (po zániku Stavenova) a zániku Kroměšína, naposledy zmiňovaného jako ves v roce 1415; A. Profous, *Místní jména v Čechách II*, Praha 1949, s. 414. Hranice viz indikační skica mapy Stablního katastru z roku 1838 (oblast 5217–1; list 385/V a oblast 2576–1; list I a III).

¹⁶⁾ Název *Trunscheyn* je dosti nejasný, z kontextu o mezích, *metas*, je vidět, že to byla tehdy vesnice. August Sedláček naznačuje být bez bližšího zdůvodnění, že se jedná o zaniklý Kroměšín u Libice (nad Doubravou), což je sice možné, avšak zdaleka ne jisté. Viz A. Sedláček, o. c. v pozn. 7, s. 122. Ostatně údolí Kamenného potoka tvoří dost dobře představitelnou západní hranici původního katastru vsi Kroměšín.

¹⁷⁾ V těsné blízkosti tohoto údolí s bezejmenným potokem probíhá dnešní hranice chotěbořského katastru, v roce 1347 tak mohly být označovány meze chotěbořské. Viz indikační skica mapy Stablního katastru z roku 1838 (oblast 5217–1; list 385/VII a VIII).

¹⁸⁾ V originále smlouvy z roku 1347 je zapsáno *Truncheyn*, bez souhlásky „s“. Národní archiv Praha, fond: Benediktini – klášter Břevnov, signatura 99.

¹⁹⁾ A. Sedláček, o. c. v pozn. 7, s. 122.

kde byla v novověku založena malá vesnička Zastrání,²⁰⁾ která je od předpokládaných polí zmíněného mlýna oddělena údolím bezejmenného potoka, jehož údolí míří přímo na jih k historickému jádru města Chotěboře, jak se to mohlo jevit v roce 1347. Také se ovšem mohlo jednat o jinou, zcela zaniklou vesnici, což by její nalezení a identifikaci značně ztížilo.²¹⁾

P.r.: Jsem přesvědčen, že Trunscheyn vzniklo přejetím českého místního jména *Kroměšín* do němčiny. Je to běžný proces přejímání, který je doprovázen hláskovými, popř. i morfematickými substitucemi a někdy i sekundární motivací v přejímacím jazyce. Postup je s největší pravděpodobností takový: U českého *Kroměšín* se při přejetí do němčiny proměnilo počáteční *Kr-* na německé *Tr-* (disimilací), *-o-* dalo německé *-u-* (to je doloženo u slovanských místních jmen v Sasku i jinde), střídání českého *-m-* s německým *-n-* na slabičném švu je doloženo i jinde (*-n-* výrazněji uzavírá foneticky slabiku než *-m-*), české *-ě-* se stalo v němčině nepřízvučné a vypadlo a koncové *-ín* se běžně přejímá s diftongizací (srov. *Hněvotín* → *Nebtein*, *Bělotín* → *Böltein*. Protože Němci jménu už nerozuměli, mohli je tematicky spojit s transch. Toto slovo ale nemůže být základem nějakého něm. jména, protože by nešla z němčiny vyložit sufixace na *-eyn*. – **R. Šr.**

Děkuji Rudolfu Šrámkovi za pečlivé přečtení textu a výklad změny jména *Kroměšín* na *Truncheyn*.

Dále pole, které se nalézá pod mlýnem, *infra molendinum*,²²⁾ po pravé straně cesty, která vede do dnešní Nové Vsi, *qua via itur addextris in Voyczdorf*,²³⁾ a které sahá až k potoku, *finemque suum habet usque ad flumen*,²⁴⁾ tekoucího z údolí, zvaného

²⁰⁾ Ves Zastrání je uváděna v písemných pramenech značně pozdě, až v roce 1787 (A. Profous – J. Svoboda, *Místní jména v Čechách IV*, Praha 1957, s. 736). V berní rule k roku 1653 uvedena není, na rozdíl od sousedního dvora Skuhrovec (F. Beneš, *Berní rula 11*, kraj Čáslavský II, Praha 1953, s. 465–466), vznikla tedy až po roce 1653.

²¹⁾ Poblíž se nalézá dvůr Skuhrovec, v roce 1654 ves *Skurovec* (viz předchozí poznámka), v roce 1591 zemědělský dvůr (A. Profous – J. Svoboda, o. c. v pozn. 20, s. 87). Je tedy prokazatelně starší než Zastrání, ale jeho poloha podle mého názoru nevyhovuje údajům ve smlouvě a jejich terénnímu kontextu.

²²⁾ To je také velmi sporná část, která se v terénním kontextu těžko vysvětluje, pokud byl mlýn ve smlouvě v místě dnešního Bezlejova, možný pozemek leží nikoliv pod, nýbrž nad mlýnem. Viz indikační skica mapy Stabílního katastru z roku 1838 (oblast 5217–1; list 385/IV, V a VII).

²³⁾ Nesporně jde o dnešní Novou Ves u Chotěboře. A. Profous, *Místní jména v Čechách III*, Praha 1951, s. 510; J. David – P. Rous, *Neviditelní svědkové minulosti – Místní a pomístní jména na Vysočině*, Praha 2006, s. 96.

²⁴⁾ Tento vodní tok je nepochybně dnešní Červený potok, který teče z údolí *Obolec* a vlévá se do řeky Doubravy.

Howolcz; quod fluit de valle, que dicitur *Howolcz*²⁵⁾ (dnešní pomístní jména *U obolce*, *Obolec*, *Obolce* a místní jméno, samota *Obolec*).²⁶⁾

Dále za mlýnem, retro circum molendinum, z pravé strany silnice, in dextris usque ad stratam publicam, kterážto směřuje (vede) z Libice (nad Doubravou), qua declinatur de Libicz infra. Podél této veřejné cesty, iuxta viam publicam,²⁷⁾ po pravé straně, addextris, až mezím vsi Blatnice,²⁸⁾ ad metas ville Placnicz, směrem k řečenému mlýnu, versus molendinum dictum, a od mezí řečené vsi Blatnice, de metis vero ville Placnicz, až k jezeru zvanému Egelse, usque ad lacum dictum *Egelse*. Napříč částí svrchuřečeného jezera Egelse, in parte...*Egelse* transverso, zcela zjevně a v plné šíři přiléhá, videlicet in latitudine usque [limitaciones illorum], až k řece zvané Doubrava, ad flumen, quod dicitur *Dubrawa*,²⁹⁾ podél této řeky proti proudu, iuxta idem flumen

²⁵⁾ Pomístní jméno *Obolec* označuje část lesnatého údolí, kterým teče Červený potok, na jehož pravém břehu je místo označené jako *Červený vrch* asi 500 m jižně od kóty 439,4. Pomístní jméno *Obolec*, v listině uvedeně jako *Howolcz*, je tak identifikováno s naprostou jistotou.

²⁶⁾ Území s tímto jménem leží na ploše přibližně 1 km², středem této plochy je lesnaté údolí Červeného potoka a jeho drobných přítoků. Na části takto vymezeného území je les, dílem pole. Je spekulativní, nikoliv nemožné, že se jedná o plochu bývalého katastru zaniklé vesnice. V této oblasti na poměrně malé ploše totiž zaniklo nápadně mnoho vesnic. Ať již beze stopy (Suchulupy a Muhudy, které berní rula eviduje na panství Nejepín a editor klade do jeho okolí, viz F. Beneš, Berní rula 11, kraj Čáslavský II., Praha, 1953, s. 573 a mapová příloha, byť to přísně vzato není úplně jisté), nebo jako samoty či dvory: Strítež, Tři Dvory (F. Beneš, Berní rula 10, kraj Čáslavský I., Praha, 1953, s. 451 a 452) a Perno (V. Husa, Uhlířské tovaryšstvo na Kutnohorsku ve 14. až 16. století, Středočeský sborník historický, svazek 1, Praha 1957, s. 14–18), ale i Mackov v roce 1575 jako ves u Nejepína a v roce 1620 ves (A. Profous, o. c. v pozn. 23, s. 2), přičemž v berní rule se uvádí ves Nejepín, jinak Mackov (F. Beneš, Berní rula 10, kraj Čáslavský I., Praha, 1953, s. 451). Ostatně tento výčet vesnic známých z písemných pramenů nemusí být úplný, mohou tam být ještě jiné, z torzovitých pramenů neznámé.

²⁷⁾ V listině zmíněná via publica bude sotva co jiného než úsek dnešní silnice číslo 344 mezi Libicí nad Doubravou a Hranicemi.

²⁸⁾ To je první písemná zmínka o vsi Blatnice, která je určitě mnohem starší. Dnes je Blatnice pouhou malou osadou. Stojí snad za povšimnutí, že ve 40 km vzdálených Heřmanicích (u Vilémova) se traduje pozoruhodná pověst, že sousední malou vesničku Bučovice u Moravan založilo šest rodin, které přišly právě z Blatnice, usadily se na místě dnešních Bučovic a pásly tam dobytek. Za informaci děkuji Josefu Šulcovi (nar. 1924) z Heřmanic. Tuto pověst považuji za ozvěnu období středověké kolonizace řízené vilémovskými benediktiny, která se uchovala v kolektivní paměti. Podrobněji včetně časového vročení viz Z. Pehal, Zdomácnění emfyteutického práva ve 13. a 14. století na Čáslavsku, nepublikovaná disertační práce obhájená na Právnické fakultě Univerzity Karlovy, Praha 2012, s. 76–79.

²⁹⁾ Tento popis z roku 1347 nápadně připomíná dnešní průběh katastrální hranice včetně jejího liniovitého průběhu přes rybník Stavenov zachycený v roce 1838. Hranice je tvořena řekou Doubravou, ale mezi mlýnem a jezem řeka hranici netvoří, spolu s podstatnou částí rybníka

ascendendo usque, až ke stavu nad mlýnem (novější terminologií k jezu), ad obstaculum,³⁰⁾ od kterého voda teče do mlýna, ubi aqua transit super molendinum, to vše je zahrnuto do hranic řečeného pozemku, concludinatur et est limitatum campo in predicto.³¹⁾

Kromě výše uvedeného pole [přísluší k mlýnu] vodní tok pod mlýnem, aqua infra molendinum, s oběma břehy k rybaření [tzn. právem rybolovu], supra in littore parte ex utraque in piscando, kudy voda teče na jmenované pole, que aque fluunt in campo nominato. Dále s pastvinami, cum paschuis, a právem honitby, zvláště (specialiter) zajíců, venacione leporum, a drobného ptactva, volucrum perdices, koroptví a křepelek a služebnostmi, usufructibus universis.

Za to bude podle ujednání, condicione adiuncta, řečený Heřman se svými následovníky, siquie legitimis successoribus povinován, debent, nám [Mstislavu z Bítovan a Blehu z Lipky] a našim nástupcům, nostris successoribus legitimis, platit jednou ročně, persolvere singulis annis, z téhož mlýna, eodem molendino, censuari, 32 korců čili strychů žita, triginta duos choros seu strichones siliginis, a 10 korců pšenice, decem strichones tritici. A k tomu všemu bude povinován pro nás krmit osm vepřů, in toto nec non octo porcos, ... nobis debent nutrire, po dobu 13 týdnů, tredecim septimanis.

Kromě těchto užitků, ceterisque utilitatibus, je dále řečený Heřman a jeho legitimní nástupci povinováni nám [Mstislavu z Bítovan a Blehu z Lipky] a našim svobodným nástupcům, tenentur nobis et nostris liberis successoribus, každý rok, singulis

Stavenova je do ní zahrnuta. Pravděpodobně se jedná o situaci, jaká byla již v roce 1347. Viz mapa Stabilního katastru z roku 1838 (oblast 5217–1; list 385/V).

³⁰⁾ Termín „*obstaculum*“, který se důsledně vymezoval oproti rybníku právě v době sepsání této listiny za vlády Karla IV., znamenal přehrazení vodního toku v podobě dnešního významu slova jez, jako stavby sloužící k regulaci potoka nebo řeky, v tomto případě přítoku vody do předmětného mlýna. Latinský výraz „*obstaculum*“ má dobový český ekvivalent „stav“ v dnešním významu slova „jez“. A. Kratochvíl, Několik poznámek k počátkům rybníkářství v Čechách a na Moravě. In: M. Janeček (ed.), Z historie českých rybníků, Praha 1995, s. 3–16. Je možné, že název tohoto zařízení regulujícího průtok vody ve středověké Doubravě slyšíme ve jménu dnes zaniklé vsi Stavenov, které vzniklo odvozením od apelativu stav – splav, jez. A. Profous – J. Svoboda, o. c. v pozn. 20, s. 165.

³¹⁾ Tato část listiny je z dnešního pohledu nejsrozumitelnější, její výklad je jasný a dobře kontrolovatelný v dnešní mapě. Mlýnský náhon s jezem u mlýna Bezlejova na řece Doubravě je poprvé doložen v indikační skice mapy Stabilního katastru z roku 1838 (oblast 5217–1; list 385/V). Naznačuje, že mlýn z roku 1347 je opravdu dnešní Bezlejov, s jistotou lokalizuje mlýn k řece, z níž bere vodu náhonem. Ostatně probíhá tam i dnešní katastrální hranice, zčásti v korytu řeky, zčásti mimo, přičemž jedno z míst, kde mění směr k jihu, je právě začátek mlýnského náhonu s jezem. Viz mapa Stabilního katastru z roku 1838 (oblast 5217–1; list 385/V).

annis, platit z řeky [Doubravy] a za právo rybolovu 20 kop grošů, de flumine et pro piscibus XX gr. Dále pak de magno prato in piscina, z velké louky v rybníce,³²⁾ jednu kopu pražských grošů, unam sex. gr. Prag. Dále pak za ostatní, item pro omni honore, k větší počtě [těchto svátků] navíc (non involuta) při příležitosti, occasione, totiž Velikonoc, festum Pasche, o svatém Michalu, ad festum s. Michaelis (29. září) a na Boží hod Vánoční, ad Nativitatem domini (25. prosince) po šesti kopách grošů, VI. gr.

Na závěr této emfyteutické smlouvy jsou uvedeni ve svědečné řadě na prvním místě iudex de Chotborz et iurati ibidem, tedy rychtář a přísežní města Chotěboře,³³⁾ jmenovitě na prvním místě Nicolaus brasiator se synem Martinem, Martinus, a dále Mathias scriptor.³⁴⁾

Citovaný text latinsky psané smlouvy obsahuje tři slova prozrazující původ z němčiny. Jsou to vlastní zeměpisná jména *Truncheyn*, *Voyczdorf* a *Egelse*. V případě názvu *Voyczdorf* (tj. fojtova ves)³⁵⁾ nečiní výklad žádné potíže, toto jméno je v literatuře shodně přiřazeno ke dnešní Nové Vsi u Chotěboře,³⁶⁾ přičemž kořeny formantu *dorf* jsou hledány ve východostředoněmecké oblasti.³⁷⁾ Na rozdíl od tohoto jména vesnice se název *Egelse* (resp. *Egelsee*) jako označení vodní plochy vyskytuje relativně často v hornatých oblastech v dnešním Korutansku a na rozhraní Švýcarska a Německa.³⁸⁾ Tedy odkud k nám také přicházeli kolonisté ve 13. století. Pokud s opa-

³²⁾ A taková velká louka je zachycena na nejstarším známém mapovém zobrazení rybníka Stavenova na I. vojenském mapování z konce 18. století, viz obr. 2. To by mohlo naznačovat, že lacus *Egelse* je totožný s vodní nádrží na tomto místě označovaném jako piscina a jedná se o dnešní rybník Stavenov.

³³⁾ Zcela jasná známka plnoprávného městského organismu s rychtářem, přísežnými a městským písařem.

³⁴⁾ Mikoláš sladovník a písař Matyáš. Zmínka o sladovníkovi dokládá poměrně časnou existenci pivovaru a funkce městského písaře zase vyspělejší formu městské správy v Chotěboři.

³⁵⁾ Emfyteuticky vysazená vesnice *Voyczdorf*, která shodou okolností vznikla nedlouho, několik desítek let, před sepsáním listiny v roce 1347. Převzala totiž pozemkový katastr zanikající vsi Rouzeně, jejíž jméno v podobě rozptylu pomístního názvu přetrvalo dodnes. Málokdy je tak pěkně vidět kontakt a vztah starého zanikajícího katastru jako zde Rouzeně a nově vysazené vesnice *Voyczdorf*, dnes Nové Vsi u Chotěboře. Dodnes je totiž vidět na mapě Stablního katastru (oblast 5217–1; list 385/IV), jak pozemky zaniklé Rouzeně sahaly až do míst dnešní Nové Vsi, která je pohltila při velké přestavbě krajiny, zde kolem roku 1300. Srovnej též Z. Pehal, Zaniklá středověká vesnice Rouzeň u Nové Vsi u Chotěboře, k. ú. Víška, Havlíčkobrodsko 23, Havlíčkův Brod 2009, s. 7–33.

³⁶⁾ J. David – P. Rous, o. c. v pozn. 23, s. 96.

³⁷⁾ P. Charvát, Poznámky k německé kolonizaci východních Čech, *Archaeologia historica* 10, Brno 1985, s. 78.

³⁸⁾ Konkrétně ve švýcarském kantonu Bern a Curych a v dnešní spolkové zemi Bádensko-Württembersko, to je západní hornoněmecká oblast.

trnosti³⁹⁾ připustíme, že část z nich se usadila také na Chotěbořsku, můžeme si představit, že dali jméno *Egelsee* velkému vodnímu dílu, které vybudovali v blízkosti svých sídlišť. Krajinný reliéf, totiž velká vodní plocha nedaleko výrazného kopce (dnes zvaného Hradiště, 480 m nad mořem) a v pozadí Železné hory, jim mohl připomínat jejich původní domovinu.

Název *Truncheyn*⁴⁰⁾ v textu listiny zcela jistě označuje vesnici. Podle popisovaného terénního kontextu by se mohlo teoreticky jednat o dnes zaniklou vesnici Kroměšín, jejímž pozůstatkem je hospodářský dvůr. Není to ale vůbec jisté, protože ve sledovaném období máme k dispozici jasné doklady vývoje názvu vesnice Kroměšín. Ve středověku byl Kroměšín panským sídlem, zdejší tvrz stála patrně na místě pozdějšího hospodářského dvora. Dochované predikáty zní jasně. K roku 1278 je zmíněn *Budzlaus de Crumatschingen*⁴¹⁾ a v roce 1314, pouhých 33 let před sepsáním sledované smlouvy, se připomíná *Prsibezlaus de Cromeschin*. Z roku 1373, tedy 26 let po sepsání smlouvy o mlýn, známe *Czenka de Kromiessina* a konečně v roce 1415 již byla v predikátu Jana z Kroměšína ustálena recentní podoba názvu.⁴²⁾

Z těchto uvedených důvodů neztotožňuji vesnici *Truncheyn* se zaniklým Kroměšínem. Nesvědčí pro to dobře doložený jazykový vývoj tohoto názvu, který jazykově se jménem *Truncheyn* nijak nekorresponduje. Pokus o zasazení jednotlivých dobových reálií v listině z roku 1347 do terénního kontextu (viz výše) naznačuje, že lépe než Kroměšín by mohlo hledané lokalitě *Truncheyn* odpovídat okolí vesnice Zastrání. Tam

³⁹⁾ Opatrnost je na místě, neboť nevíme, jak dobře se písař listiny orientoval v místních reáliích a názvech, které si mohl upravit dle svého zvyku. Pro přesnost zápisu ale svědčí název *Obolec*, který se v listině také vyskytuje a který se v této podobě zachoval jako místní a pomístní jméno dodnes.

⁴⁰⁾ Toto vlastní (místní) jméno se v moderní němčině nevyskytuje, ačkoliv o jeho původu z tohoto jazyka není sporu. Stopou po jeho výskytu by mohl být pomístní název *Truneček*, vztahující se k bývalému rybníku, později louce na k. ú. Kocourov, asi 8 km západně od rybníka Stavenov. Název byl živý v podobě názvu louky ještě v roce 1977 a je zachycen v soupisu pomístních jmen na k. ú. Kocourov (okr. Havlíčkův Brod) z tohoto roku. Viz soupis pomístních jmen na k. ú. Kocourov (okr. Havlíčkův Brod), oddělení onomastiky Ústavu pro jazyk český AV ČR Praha, v. v. i, Praha. Tento rybník je zachycen ještě na indikační skice mapy Stablního katastru z roku 1838 (oblast 3236–1; list II). Věc není nemožná, toto vlastní jméno se mohlo vyskytovat v okolí na více lokalitách, ostatně v originále smlouvy z roku 1347 je zapsáno *Truncheyn*, bez souhlásky „s“. Souvislost *Truncheyn* a *Truneček* je tak představitelnější. Navíc původ názvu *Truneček* lze hledat také v osobním jménu třeba majitele rybníka, které pak přešlo bez slovtvorné obměny na rybník a posléze na louku. Etymologicky je možný výklad z apelativa trunk ve smyslu hlt, doušek nějakého nápoje.

⁴¹⁾ J. V. Šimák, *České dějiny I/5: Středověká kolonisace v zemích českých*, Praha 1938, s. 1223.

⁴²⁾ A. Profous, o. c. v pozn. 15, s. 414.

někde se v roce 1347 mohla nalézat vesnice *Truncheyn*, když samo Zastrání je prvně doloženo až v roce 1787.⁴³⁾

O poloze vsi *Truncheyn* něco málo naznačuje etymologický rozbor jejího jména. Ve středověké němčině se slovo *trunsch* podle Grimmova slovníku vyskytovalo ve významech *unreines* (nečistá směs v zemědělském slova smyslu), *kot* (bláto, kal, stolice) a *schmutz* (bláto, kal, nečistota, špína).⁴⁴⁾ Tento název v sobě může odrážet poměry v době vzniku této vesnice, buď ve významu místa mokřinatého, vlhkého, které bylo změněno kultivací, anebo ve smyslu hanlivého, posměšného označení. Případně oboje jakožto označení nepřilíš hostinného místa, ne moc vhodného k životu, třeba zaplavované nivy v údolí Doubravy nebo odlehlého údolí některého z jejích přítoků.

Název *Kroměšín* je odvozován od slovanského osobního jména *Kroměša*,⁴⁵⁾ domnívám se však, že byl ve 2. polovině 13. století dočasně modifikován (překryt) jazykem přistěhovalých osadníků. Tuto představu navozuje zakončení *-schingen* v názvu vesnice z roku 1278, jejíž předlohu lze identifikovat v oblasti, kde se dosud vyskytuje jako jméno vesnice, v nizozemském Frísku,⁴⁶⁾ které se vyznačuje plochou pobřežní krajinou protkanou sítí vodních nádrží. Má se za to, že právě odtud přicházeli do Saska kolonisté provádějící *melioratio terrae* a ze Saska se potom vydávali do českých zemí.⁴⁷⁾

Pohybujeme se sice v rovině dohadů, ale již při pohledu na mapový obraz rybníka Stavenov, který převzal název zaniklé vesnice a jmenoval se tedy v minulosti jinak (s velkou pravděpodobností je v roce 1347 zapsán jako *lacus Egelse*), je zřejmé, že se jedná o poměrně vyspělé vodní dílo. Je to velká (v současné době asi 100 hektarů) a přitom mělká vodní nádrž, promyšleně umístěná v meandru řeky Doubravy, do které ústí její výtok. Odvodňuje poměrně malé povodí, ale zároveň může přibírat vodu přímo z řeky Doubravy. Pohled na mapu z konce 18. století⁴⁸⁾ naznačuje, že již tehdy nebyla tato nádrž odkázána na své vlastní poměrně malé povodí, ale mohla v závislosti na vodním režimu doplňovat vodu přímo z řeky. Je pravděpodobné, že místo zvolené pro vybudování vodní nádrže bylo před svým zatopením jednou velkou mokřinou, která se vznikem velkého rybníka změnila v hospodářsky produktivní plochu.

⁴³⁾ A. Profous – J. Svoboda, o. c. v pozn. 20, s. 736.

⁴⁴⁾ Deutsches Wörterbuch, <http://germazope.uni-trier.de/Projects/DWB>.

⁴⁵⁾ A. Profous, o. c. v pozn. 15, s. 414.

⁴⁶⁾ Vesnice Schingen leží asi 16 km západně od města Leeuwarden, u městečka Menaldumadeel v provincii Friesland.

⁴⁷⁾ J. Klápště, *Proměna českých zemí ve středověku*, Praha 2005, s. 199; V. Spáčil – L. Spáčilová, *Míšeňská právní kniha, Historický kontext, jazykový rozbor*, edice, Olomouc 2010, s. 71.

⁴⁸⁾ 1st Military Survey, Section No. 182, Austrian State Archive/Military Archive, Vienna.

Rybník Stavenov tedy považují za stavbu poměrně náročnou z hlediska vyměření, ale i následné realizace. Přesně ve významu *melioratio terrae*. Název vodního díla *Egelsee* (*egel* – pijavka), tedy „jezero pijavic“, nepřímo svědčí pro mělkou vodní nádrž i rozsáhlou bažinu, kde se tyto sladkovodní máloštětinatí červi hojně vyskytují.⁴⁹⁾ V současném rybníce Stavenov (obr. 4), který je mělký a patrně byl původně bažinou, tomu není jinak. Ostatně středověký vzdělanec a nejspíš nejen on považoval pijavice za vodní živočichy, kteří se rodí na blátivých a bažinatých místech.⁵⁰⁾

Je zajímavé, jak výklad jména vsi *Truncheyn* a vodní nádrže *lacus Egelse* míří stejným směrem, k vlhkému, mokřinatému místu či bažině. Je možné, že v těchto jménech slyšíme ozvěnu 13. století, jak vypadala do té doby neosídlená část krajiny, kam přišli noví osadníci. To nemusí být náhoda, je otázka, zdali kolonisté, kteří sem přišli ve 13. století (před rokem 1347), změnili bažiny v rybníky, dílem na takové půdě někde poblíž vybudovali pro sebe novou vesnici, pro kterou se podle místa, kde vznikla, vžilo označení *Truncheyn*.

Mlýn s příslušenstvím, o kterém je ve smlouvě řeč, bývá v literatuře lokalizován k dnešnímu osamoceně stojícímu mlýnu Bezlejov (obr. 1 a 2) na řece Doubravě⁵¹⁾ a předchozí důkladný rozbor tomu spíše nasvědčuje. Tento mlýn je také považován za zbytek zaniklé vesnice Stavenov a svoje jméno získal po některém ze svých majitelů.⁵²⁾ Název zaniklé vesnice přežívá jen v názvu rybníka, takže její přesná lokalizace v tamním terénu nebude jednoduchá a toponomastika k ní může přispět jen rámcově. Rozbor věty o mlýnu v Červené hoře pod rybníkem ve Stavenově⁵³⁾ ukazuje, že mlýn neležel přímo ve vlastní vesnici, nýbrž minimálně na jejím okraji, spíše poblíž této vesnice.⁵⁴⁾ Dále že dnešní poloha označená pomístním jménem *Červený vrch* (obr. 1 a 2) k zaniklému Stavenovu patřila, jinak řečeno byla součástí jejího katastru. Údolí bezejmenného potoka oddělovalo katastr vsi *Truncheyn*, která se podle mého názoru nalézala někde v okolí dnešního Zastrání (obr. 1 a 2, poloha 9). A to nejspíše přímo v místě mlýna Rochňovce (obr. 1 a 2, poloha 11), který je pod tímto názvem doložen jako zemědělský dvůr v roce 1373,⁵⁵⁾ s mlýnem Bezlejovem na řece sousedí. Navíc je

⁴⁹⁾ S. Hrabě, Klíč zvířeny ČSR, Praha 1954, s. 321.

⁵⁰⁾ A. Hadravová, Kniha dvacatera umění mistra Pavla Žídka, Praha 2008, s. 178 a 335, č. 470.

⁵¹⁾ A. Sedláček, o. c. v pozn. 7, s. 122.

⁵²⁾ J. Teplý, Příspěvek k dějinám rybníků a rybníkářství v předhusitském Chrudimsku, *Theatrum historiae* 3, Pardubice 2008, s. 13.

⁵³⁾ *molendinum nostrum in Ruffo monte... sub piscina in Stavenow – RBM V (1346–1355), fasciculus 1 (1346–1348)*, Praha 1960, s. 74, č. 130.

⁵⁴⁾ Soudím tak z toho, že dnešní svah označený jako Červený vrch leží poměrně daleko od dnešního mlýna Bezlejova.

⁵⁵⁾ A. Profous, o. c. v pozn. 23, s. 577.

to poloha situovaná na občas zaplavovaných nivních usazeninách řeky Doubravy.⁵⁶⁾ Tedy na vlhkém, mokřinatém místě.

Název mlýna Bezlejov si v kontextu tohoto článku také zaslouží důkladnější pozornost. V našem prostředí je to výjimečné jméno, není obsaženo ve starších soupisových pracích pro Čechy⁵⁷⁾ ani pro Moravu.⁵⁸⁾ Poprvé je toto jméno doloženo na mapování z konce 18. století (obr. 2). Předpokládá se jeho původ podle některého z majitelů,⁵⁹⁾ jak uvádí i nejnovější soupisová práce.⁶⁰⁾ Místopisná literatura z počátku 20. století zaznamenala jeho alternativní podobu „Belejov“.⁶¹⁾ Osobní jméno Bezlej v našem prostředí v pramenech doloženo není.⁶²⁾ Právě pro výjimečnost tohoto jména v českém prostředí a doložená německá jména v bezprostředním sousedství stojí za zmínku způsob jeho odvození regionálními vlastivědnými badateli na počátku 20. století. Totiž od osobního jména Bezlej přes jméno Basilej.⁶³⁾ To je další důvod, proč se domnívám, že původní mlýn Bezlejov s náhonem od řeky Doubravy bude s velkou pravděpodobností totožný s mlýnem převáděným v roce 1347. Zatím se nelze s určitostí vyjádřit, zdali mohl být vybudován německými osadníky stejně jako dnešní rybník Stavenov, nebo byl ovlivněn jejich technologiemi budování podobných staveb a to nejspíše již ve 13. století.

S větší jistotou se dá říci, že Bezlejov je opravdu zbytek zaniklé vsi Stavenov, na jejímž okraji ležel. Po roce 1347, kdy došlo k zániku Stavenova, mlýn zůstal pod svým dnešním jménem, které můžeme považovat za pozůstatek německého osídlení.

Současná mapa katastrů v této oblasti je ovšem zcela pozměněná vývojem, ke kterému došlo po roce 1347. Tak vesnice Blatnice pozbyla vlastní katastr, vsi Stavenov a Kroměšín zcela zanikly a jejich katastry byly rozděleny mezi sousedící vesnice, které je přečkaly a pohltily. Ostatně problematická identifikace vsi *Truncheyn* potvrzuje, že se jedná o zcela zaniklou vesnici, což ještě více komplikuje detailní poznání poměrů v první polovině 14. století ve studovaném mikroregionu, jehož sídelní struktura

⁵⁶⁾ Z. Mísař, Geologická mapa ČR List 13 – 44 Hlinsko, měřítko 1 : 50 000, Český geologický ústav, Praha 1996.

⁵⁷⁾ A. Profous, Místní jména v Čechách I., Praha, 1947; J. Svoboda – V. Šmilauer, Místní jména v Čechách V., Praha 1960.

⁵⁸⁾ L. Hosák – R. Šrámek, Místní jména na Moravě a ve Slezsku I., Praha 1970.

⁵⁹⁾ J. Teplý, Příspěvek k dějinám rybníků a rybníkářství v předhusitském Chrudimsku, *Theatrum historiae* 3, Pardubice 2008, s. 13.

⁶⁰⁾ J. Matúšová a kol., Slovník pomístních jmen v Čechách III. (Bav–Bíd), Praha 2007, s. 151.

⁶¹⁾ X. B. Pelikán, o. c. v pozn. 8, s. 481.

⁶²⁾ A. Kotík, Naše příjmení, Praha 1894; J. Svoboda, Staročeská osobní jména a naše příjmení, Praha 1964.

⁶³⁾ F. Horák – E. Chramosta, Cesta Liběcká, Praha 1923, s. 97.

od té doby prošla mnoha změnami. Mlýn Bezlejov s okolními pozemky vypsány ve smlouvě jako pozůstatek vsi Stavenov se stal součástí katastru Nové Vsi.

Se značnou pravděpodobností můžeme rámcově určit tvar a rozsah pozemků s mlýnem z roku 1347. Byl to velký obdélník vymezený dnešní hlavní silnicí do Nové Vsi, která protíná údolí Červeného potoka, vlastní Červený potok a oba břehy řeky Doubravy v okolí rybníka Stavenov až k hlavní silnici z Libice nad Doubravou. Východní okraj těchto pozemků tvořil bezejmenný potok, který teče směrem k severu a vlévá se do řeky Doubravy v místě jezu. Což zároveň přibližně vymezuje část katastru zaniklé vsi Stavenova,⁶⁴⁾ přičemž přesná lokalizace této vsi a jejího půdorysu bude možná pouze povrchoým průzkumem.⁶⁵⁾

Zdá se, že v poměrně malé oblasti, vymezené dnešní Novou Vsí u Chotěboře, Chotěboří a Libicí nad Doubravou, se objevili na konci 13. století němečtí osadníci, kteří založili nové vesnice (*Voyczdorf* – dnešní Nová Ves u Chotěboře, *Trunscheyn*) a začali kultivovat okolní krajinu (*lacus Egelse* – dnešní rybník Stavenov). Nebýt citovaného písemného pramene – listiny z roku 1347, a také názvu vsi Kroměšín z roku 1278 (*Crumatschingen*), známky po jejich činnosti a existenci zcela zapadly. V dnešních pomístních a místních jménech jejich přítomnosti nic nenasvědčuje, v písemných pramenech stopy mizí již ve 14. století. V těchto místech severozápadně od Chotěboře došlo tedy k poměrně rychlé asimilaci německých názvů v českém jazykovém prostředí, což není neobvyklé; podobný osud měla jména vesnic založených v oblasti Dražanské vysočiny německými kolonisty.⁶⁶⁾

Potvrdilo se, že s ojedinělými doklady přítomnosti německého etnika na Čáslavsku v období vrcholného středověku je nutno počítat i mimo tradiční hornické oblasti, jakými bylo okolí Kutné Hory a zejména jihlavský jazykový ostrov.⁶⁷⁾ Z horního Podoubraví i horního Posázaví lze uvést další příklady toponym německého původu –

⁶⁴⁾ Ten později pohltilo katastrální území Nové Vsi, což nebude náhoda. Zbytek katastru zaniklého Stavenova a vesnice sama bude podle mě ležet již na sousedním katastru Chotěboře poblíž jeho dnešních hranic nedaleko začátku mlýnského náhonu. Viz indikační skica mapy Stablního katastru z roku 1838 (oblast 5217–1; list 385/IV–VIII).

⁶⁵⁾ Zatím se lze domnívat, že ležela na levém břehu Doubravy jihovýchodně od Bezlejova, možná i na protějším břehu, kam také sahal její katastr. Na základě empirie bych odhadoval místo asi 500 m jihovýchodně od Bezlejova, což ukáže povrchový průzkum. Stejně tak bych na levý břeh Doubravy nebo širšího okolí tohoto prostoru lokalizoval ves zvanou Truncheyn.

⁶⁶⁾ E. Černý, K historii německého ostrůvku ruprechtovsko-podonsko-senetářovského. In: F. Jordán (ed.), 100 let muzejní práce na Vyškovsku 1893–1993, Brno 1993, s. 27–36.

⁶⁷⁾ A. Zápotočná, Vliv německého osídlení na vývoj místních jmen na území Havlíčkobrodská a Jihlavská. In: L. Macek – P. Rous (eds.), Češi a Němci na Vysočině, Sborník příspěvků, Havlíčkův Brod 2003, s. 75–142.

pojmenování dvora Kysibl (z němčiny *Gießhübl*)⁶⁸⁾ u Habrů, název uličky u rybníka v Habrech,⁶⁹⁾ názvy lokalit v okolí Vilémova⁷⁰⁾ a Světlé nad Sázavou.⁷¹⁾ Jednoznačně je z němčiny odvozován také název vsi Frýdnava⁷²⁾ mezi Habry a Golčovým Jeníkovem.

Zvláště zajímavá jsou rozptýlená toponyma v krajině v povodí Jiříkovského potoka,⁷³⁾ který jakoby spojuje referovanou oblast s německými vesnicemi na Habersku. Je to dodnes existující samota Zálesí u Nejepína, kolem roku 1900 s používaným názvem „Kyspach“,⁷⁴⁾ dále u zaniklé vsi a tvrziště Stříteže u Nejepína byla myslivna zvaná „Hylák“, též „Hilak“⁷⁵⁾ a u Sedletína je to vrch „Vizáb“.⁷⁶⁾ Co se týče názvu „Kyspach“, není nemožná představa, že si tak mohli němečtí osadníci, kterých zde zřejmě bylo ve středověku více, než by se při nedostatku dochovaných písemných pramenů zdálo, pojmenovat Jiříkovský potok, (der) *Gießbach* – bystřina. Jeho jméno pak převzala samota, dnes zvaná Zálesí.⁷⁷⁾

Zatímco souvislé osídlení německého jazykového ostrova kolem Jihlavy a Německého Brodu poskytlo dostatek lingvistického materiálu, který určil původní vlast německých kolonistů, totiž jižní Horní Falc,⁷⁸⁾ rozptýlený výskyt výše uvedených ojedinělých německých toponym takový závěr neumožňuje.

Ostatně je věcí dalšího výzkumu, co takový výskyt znamená. Jestli mezi Chotěboří, Novou Vsí u Chotěboře a Libicí nad Doubravou bylo ostrůvkovité německé osídlení, anebo, jak naznačují toponyma v údolí Jiříkovského potoka, se jednalo o širší

⁶⁸⁾ A. Profous, o. c. v pozn. 15, s. 469–470.

⁶⁹⁾ V Habrech je to název ulice *Na páchu* na pravém břehu Jiříkovského potoka (Sázavky), což lze odvodit (stejně jako v případě stejného názvu vyskytujícího se v Kutné Hoře) od německého „bach“ – potok. J. David – P. Rous, o. c. v pozn. 23, s. 98.

⁷⁰⁾ Jihovýchodně od Vilémova jsou to pomístní jména *Frajmark* a *Pelestiny*, které také nezapřou svůj původ z němčiny. Viz J. V. Šimák, o. c. v pozn. 41, s. 1186, pozn. 1.

⁷¹⁾ Poloha *Na páchu*, viz J. V. Šimák, o. c. v pozn. 41, s. 1186, pozn. 1.

⁷²⁾ J. V. Šimák, o. c. v pozn. 41, s. 1223; A. Profous, o. c. v pozn. 57, s. 485; J. David – P. Rous, o. c. v pozn. 23, s. 45–46.

⁷³⁾ Za upozornění na tato toponyma děkuji Pavlu Rousovi.

⁷⁴⁾ X. B. Pelikán, o. c. v pozn. 8, s. 500. V tomto bodě je nejasnost, samota Zálesí nalézající se jihojihozápadně od Nejepína je doložena na indikační skice mapy Stablního katastru z roku 1838 (list 5018–1) pod názvem Hilak, jméno Kyspach zde zaznamenáno není ani v okolí. To nevylučuje existenci názvu Kyspach, autor to zřejmě nepřesně zachytil. Název Hilak v místě dnešní samoty Zálesí jihojihozápadně od Nejepína je vůbec poprvé zachycen již na mapě z konce 18. století. 1st Military Survey, Section No. 182, Austrian State Archive/Military Archive, Vienna.

⁷⁵⁾ X. B. Pelikán, o. c. v pozn. 8, s. 500; viz též předchozí poznámka.

⁷⁶⁾ X. B. Pelikán, o. c. v pozn. 8, s. 499.

⁷⁷⁾ Za objasnění tohoto detailu děkuji Pavlu Rousovi.

⁷⁸⁾ A. Zápotočná, o. c. v pozn. 67, s. 83–84.

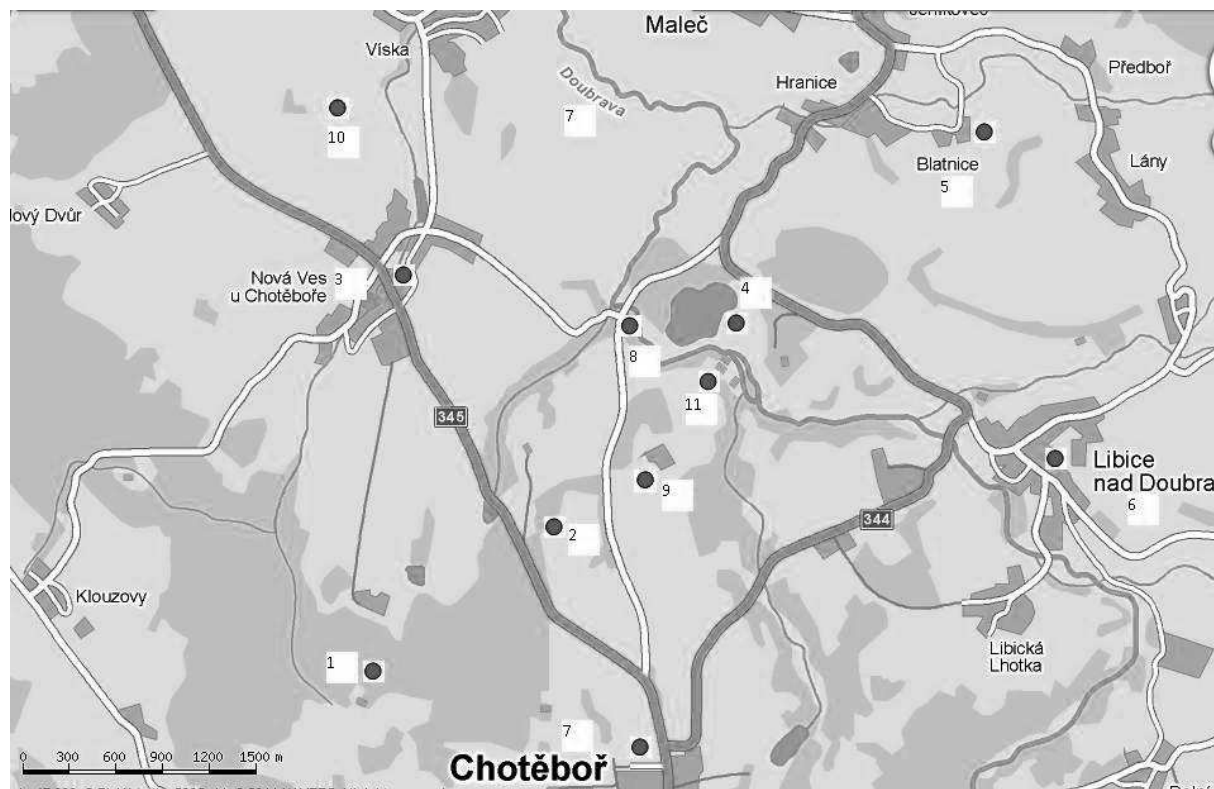
oblast. To by potom znamenalo, že jazykový ostrov kolem Německého Brodu měl třeba jen krátkodobě mnohem větší rozsah, než se dosud předpokládalo.

Zvláště krajina západně od Chotěboře s množstvím samot, dvorů, rybníků a zaniklých vesnic poskytuje zajímavé náměty k přemýšlení. O tom, jak vypadala a měnila se krajina od středověku, co se z původní středověké sídelní struktury zachovalo do dneška. Takový výzkum, má-li přinést nové poznatky, se neobejde bez různých úhlů pohledu na věc a samozřejmě je kombinace různých metodických postupů poznání. Studia místních a pomístních jmen, archeologického povrchového průzkumu, samozřejmě historické analýzy dochovaných listin, ale v kontextu s ostatními metodami poznání. Navíc je třeba také zohlednění (a sběr dat přímo v terénu, nejenom „od stolu“) přírodních podmínek, které středověkého člověka ovlivňovaly mnohem více, než je tomu dnes.

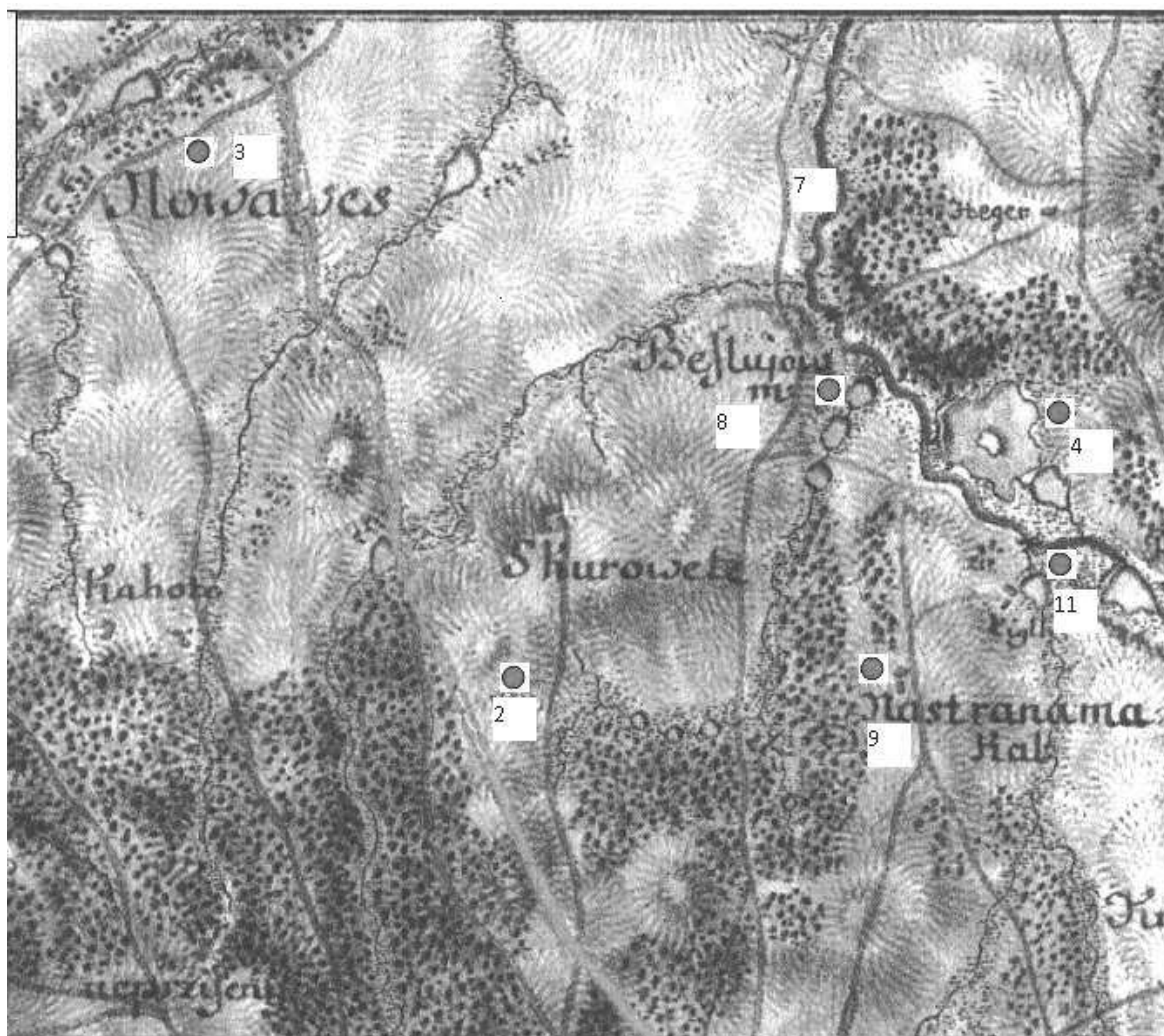
Jednostranný přístup, byť jakkoliv pečlivý a detailní, sám o sobě sotva přinese něco podstatného do mozaiky poznání tohoto moderním bádáním nepřilíš dotčeného cípu Vysočiny.

Děkuji Pavlu Rousovi z muzea v Havlíčkově Brodě za podnětné připomínky a pečlivé korektury.

Obrazová příloha

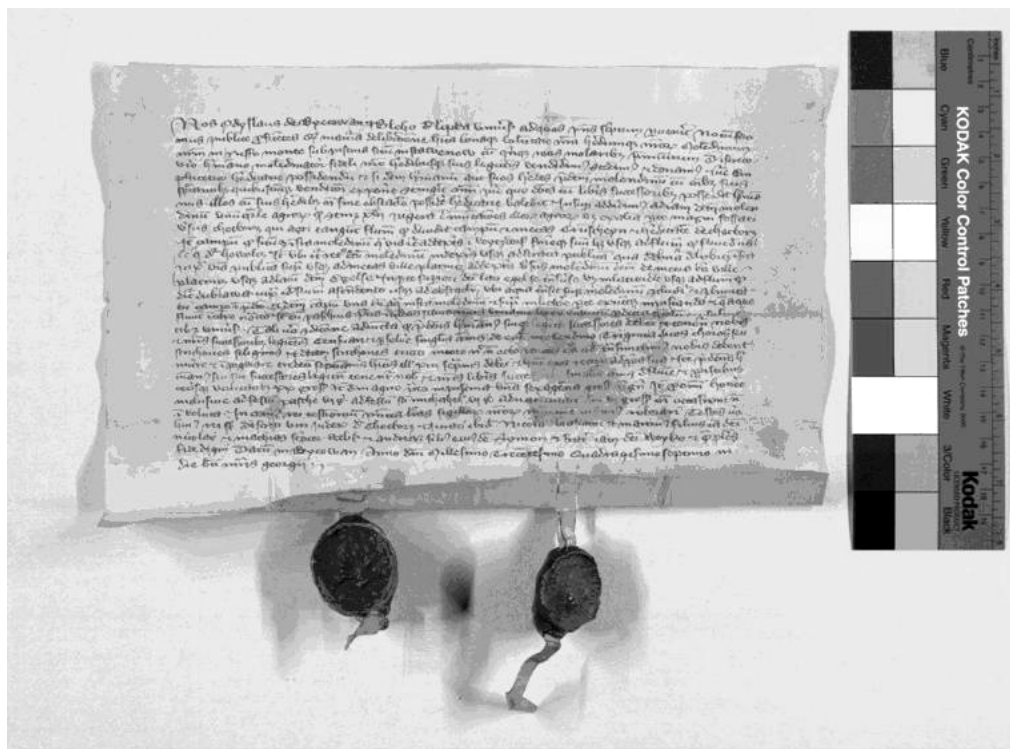
Obrázek 1: Místní a pomístní jména zmíněná v listině ze dne 23. 4. 1347 na současné mapě.

Obrázek 1: Místní a pomístní jména zmíněná v listině ze dne 23. 4. 1347 na mapě I. vojenského mapování.

1st Military Survey, Section No. 182, Austrian State Archive/Military Archive, Vienna.

Legenda: „1“ samota *Obolec*, v listině téměř jistě *Howolcz*; „2“ *Červený kopec*, *Ruffo monte*; „3“ *Nová Ves*, *Voyczdorf*; „4“ rybník *Stavenov* svým názvem připomíná dnes zaniklou vesnici *Stawenow*; „5“ osada *Blatnice* je tehdejší ves *Placnicz*; „6“ *Libice nad Doubravou*, tehdejší *Lybicz*; „7“ je řeka *Doubrava*; „8“ je mlýn *Bezlejov*, který je pravděpodobně totožný s mlýnem v listině z roku 1347; „9“ je vesnička *Zastrání*, v jejímž okolí se mohla nalézat zaniklá ves *Truncheyn*; „10“ je zaniklá ves *Roužeň*; Poloha „11“ je mlýn *Rochňovec*, který považují za zaniklý *Truncheyn*.

Obrázek 3: Emfyteutická smlouva o mlýn ve Stavenově (poblíž Chotěboře a Libice nad Doubravou) z roku 1347. Národní archiv Praha, fond: Benediktini – klášter Břevnov, signatura 99. S laskavým souhlasem Benediktinského arcidiakona sv. Vojtěcha a sv. Markéty v Břevnově.

Obrázek 4: rybník Stavenov u Chotěboře, Foto Jiljí Záruba (Praha), 26. 8. 2010.

Zkratky

Dobner VI.: Gelasius Dobner, Monumenta historica Boemiae, tomus VI.

RBM: Regesta diplomatica nec non epistolaria regni Bohemiae.

Mírová 58

582 82 Golčův Jeníkov

pehal@centrum.cz